

Asia: VN/1393/2020

Työryhmän mietintö lähestymiskiellon tehostamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Lähisuhdeväkivallan riskinarviointi

Ei lausuttavaa. (Kärjäoikeudella ei ole roolia tässä asiassa.)

2. Lähestymiskiellon määräämisen edellytykset

Pirkanmaan kärjäoikeus yhtyy työryhmän näkemykseen, ettei ole tarvetta muuttaa kiellon määräämisen edellytyksiä. Käytännön kokemusten mukaan kiellon määräämisen edellytykset ovat näyttövaatimuksen (perusteltu aihe olettaa) ja uhan tason alarajan (vakava häirintä) osalta riittävän alhaiset, että kiello voidaan määrätä, kun siihen on tarvetta.

3. Väliaikaisen lähestymiskiellon määrääminen viran puolesta

Pirkanmaan kärjäoikeus kannattaa poliisin viran puolesta määräämien väliaikaisten lähestymiskieltojen edellytysten keventämistä. Kärjäoikeus huomauttaa, että ehdotettu 11 §:n muutos helpottaa poliisin määräämän väliaikaisen lähestymiskieltopäätöksen tekemistä viran puolesta vain tapauksissa, joissa perusteena on se, että kiellolla suojattavan henkilön suojan tarpeen ilmeisyys edellyttää kiellon välitöntä antamista. Myös muissa tapauksissa poliisin määräämien väliaikaisten lähestymiskieltojen käyttäminen olisi nykyistä useammin perusteltua.

Ehdotuksen mukainen muutos lisää kärjäoikeuksiin tulevien lähestymiskieltoasioiden määrää, koska poliisin määräämät väliaikaiset lähestymiskiellot on lain 12 §:n mukaan käsiteltävä kärjäoikeudessa. Ongelmana voi olla se, ettei suojattava henkilö halua tai uskalla haluta kieltoa, eikä hän siten saavu kärjäoikeuden istuntoon ja ettei myöskään poliisi saavu istuntoon. Asia jätetään silloin sillensä. Ohjeistuksella tulisi huolehtia, että määrätessään väliaikaisen lähestymiskiellon viran puolesta, päätöksen tehnyt poliisiviranomainen saapuisi istuntoon tai informoisi suojeltavaa henkilöä mahdollisesta oikeudesta avustajaan. Tämä parantaisi merkittävästi lähestymiskielloilla suojattavien henkilöiden asemaa.

4. Turvallisuutta parantavat toimenpiteet lähestymiskiellon määräämisen yhteydessä

Ei lausuttavaa. (Käräjäoikeudella ei ole roolia tässä asiassa.)

5. Väkivallan uhrien ja tekijöiden ohjaaminen palveluihin

Ei lausuttavaa. (Käräjäoikeudella ei ole roolia tässä asiassa.)

6. Oikeudellinen apu

Pirkanmaan käräjäoikeus kannattaa ehdotusta. Ehdotettu 14 a § parantaisi hakijan asemaa niissä tapauksissa, joissa hakija ei saa oikeusapua ilman omavastuuta. Näissä tilanteissa avustajan käyttäminen on ollut käytännössä melko harvinaista, koska vastapuolta ei pääsääntöisesti velvoiteta korvaamaan hakijan kuluja, vaikka kiello määrättäisiin. Mietinnön perusteluissa tulisi selvemmin ilmaista, että tällä oikeusavun saamisen laajentamisella ei ole tarkoitusta muuttaa lähestymiskiellon kuluvastuun 14§:stä ilmenevää perussäännöstöä.

Mietinnön sivulla 42 esitetään, että ” Lähestymiskiellolla henkilölle asetetaan kielloja tai rajoituksia, joiden tarkoituksena on suojella toista henkilöä rikoksilta ja häirinnältä. Tavoitteena on luoda ennakkollista turvaa suojattavalle henkilölle estämällä sellaisten tilanteiden syntymistä, joissa rikos tai häirintä voisi tapahtua.” Lähestymiskiellosta annettu laki on tarkoitettu, kuten edellisestä voidaan todeta, ennakoestäväksi laiksi. Kuitenkin nyt kysymyksessä olevaa säännöstä uudeksi 14 a §:ksi on perusteltu sivulla 47 mm seuraavasti: ” Vakavan henkeen, terveyteen tai vapauten kohdistuvan rikoksen uhrin, jolla on erityinen tarve oikeudenkäyntiavustajan saamiseen rikosasiaa varten, olisi tärkeää saada oikeudenkäyntiavustaja taloudellisesta asemastaan riippumatta myös lähestymiskielloasiaa varten. Lähestymiskiellotulisi sen vuoksi täydentää oikeudenkäyntiavustajan määräämistä koskevalla säännöksellä. ” Tämän kuvauksen mukaisesti rikos on jo tapahtunut tai täytynyt tapahtua.

Jatkoselvityksessä tulisi pohtia, olisiko 14 a §:n sanamuotoa sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 2 tai 3 kohtaa muutettava tai olisiko lisättävä esimerkiksi uusi 4 kohta, joka koskisi lähestymiskielloa. Olisiko myös oikeusapulakiin lisättävä selventäviä säännöksiä lähestymiskiellon osalta. Näyttäisi siltä, että ilman muutoksia edellä mainittuihin lakeihin, sääntely jäisi vajavaiseksi.

Ehdotettu 14 a § voisi kuulua mahdollisesti seuraavasti: Tuomioistuin voi määrätä lähestymiskiellon hakijalle oikeudenkäyntiavustajan, jos hakemuksen perusteella on syytä epäillä, hakijan henkeen, terveyteen tai vapauten kohdistuneen rikoksen tapahtuneen tai tulevan tapahtumaan ja sitä on rikoksen vakavuus, hakijan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen pidettävä perusteltuna. ROL 2 luvun 1 a §:n uuteen 4 kohtaan tulisi säätää vastaava edellytys. Jatkovalmistelussa tulisi selvittää, olisiko oikeusapulakiin tehtävä vastaava oma selventävä säännöksensä.

Korkeimman oikeuden tuoreessa ratkaisussa KKO 2021:78 on pohdittu oikeudenkäyntiavustajan määräämisen perusteita.

Mietinnön perusteluissa olisi vastaavasti pyrittävä tuomaan esille lähestymiskiellon tavoite ennakoestävyyteen. Mietintöön tulisi myös etsiä esimerkkejä, jotka auttaisivat lainkäyttäjää harkitsemaan, milloin ” hakemuksen perusteella on syytä epäillä”-edellytykset täyttyvät. Onko edellytettävä esimerkiksi rikosilmoitusta vai mikä olisi riittävää? Tämä varmaan edellyttäisi, että lain 5 §:ään otettaisiin myös tarkemmat määräykset lähestymiskiellohakemukselta vaadittavista tiedoista.

7. Oikeudenkäyntimaksu

Pirkanmaan käräjäoikeus kannattaa ehdotusta. Muutos tulee varmaankin lisäämään hakemusten määrää ja myös hylättävien hakemusten määrää. Vaihtoehtoisesti voitaisiin selvittää oikeudenkäyntimaksun alentamista, mutta ei poistamista.

8. Lasten asema

Ehdotettu 3 § 4 momentti ei ole pelkästään lasten asemaa tarkoittava säännös, vaan yleissäännös yhteydenoton sallittavuudesta kiellon aikana. Lähestymiskiellon rikkomista koskevassa asiassa ei ole ollut tähän asti juurikaan ongelmia ratkaista, mikä yhteydenotto on ollut ilmeisen tarpeellista ja mikä ei. Ehdotetulla muutoksella lienee hyvin vähäinen vaikutus yhteydenpidon sallittavuuteen.

Lähestymiskieltolaissa ei tarvitse erikseen säätää lapsia koskevia säännöksiä. Lasten asema tulee tuomarin huomioida viran puolesta ja merkitä tuomion kohtaan poikkeukset esim. lasten huoltoon ja tapaamisoikeuksien toteutumiseen liittyvät välttämättömät yhteydenotot ovat sallittuja. Yhteydenottotapakin voidaan merkitä esim. sallittua vain sähköpostitse / tekstiviestillä. Lasten asemaa on omiaan enemmän parantamaan oikeudenkäyntimaksun poistaminen, avustajan määräystä koskeva uudistus ja teknisesti valvottu lähestymiskielto.

9. Lähestymiskiellon valvonta

Pirkanmaan käräjäoikeus kannattaa ehdotusta. Ehdotus parantaa lähestymiskiellolla suojattavan henkilön asemaa ja on ehdotuksen keinoista paras tehostamaan lähestymiskieltojen toimivuutta. Kuitenkin esitetään harkittavaksi, että sähköisesti valvottavaa lähestymiskieltoa uudistettaessa uusi kielto voitaisiin määrätä vähintään yhtä pitkäksi ajaksi kuin alkuperäinen kielto. Kiellon uudistaminen osaltaan osoittaa, että kiellolle on yhä tarvetta. Asian käsittely kolmen kuukauden välein kuormittaa turhaan tuomioistuinten lähestymiskieltoasioiden käsittelyä.

Teknisen valvonnan edellytykset on säädetty riittävän tiukaksi. Ehdotuksen mukaan vastaaja on velvollinen pitämään hallussaan tai yllään valvontavälineitä. Valvonta on siten samankaltaista kuin valvontarangaistuksessa, paitsi että kieltoon määrättävälle määrätään tekninen valvonta ilman tämän suostumusta, mikä korostaa sähköisen valvonnan käyttöä viimesijaisena keinona. Ehdotuksesta ei ilmene miten käytännössä yhteistyöhaluttomalle vastaajalle saadaan asennettua tekniset valvontalaitteet ja pitämään niitä mukanaan. Tällaisella henkilöllä voi olla jo merkittävääkin rikoshistoriaa ja viranomaisvastainen asenne, joten hän ei välttämättä saavu Risen pyynnöstä valvontalaitteen asentamistilaisuuteen vapaaehtoisesti, vaan se edellyttää poliisilta virka-apua. Tämä voi heikentää teknisesti valvotun lähestymiskieltopäätöksen tehokkuutta tai ainakin viivästyttää sen täytäntöönpanoa. Uhkana kun on vain 9 a §:n 2 momentin mukainen syyte kiellon rikkomisesta ja todennäköisesti ”vain” sakkorangaistus.

Ajatuksellisesti teknisen valvonnan määrääminen lähestymiskieltoasiassa poikkeaa motiiviltaan valvontarangaistuksesta. Valvontarangaistuksen tavoite on jonkin verran lieventää seuraamusta ja vähentää henkilökohtaisen vapauden rajoittamista. Lähestymiskielto lisätynä teknisellä valvonnalla on eräänlainen ankarampi kiellon muoto, joka ei välttämättä motivoi lähestymiskieltoon määrättyä.

Tosin kiinnijäämisriski lisääntyy teknisessä valvonnassa, mikä voi toimia erityisesti joissakin tapauksissa.

10. Lähestymiskiellon rikkominen

Pirkanmaan kärjäoikeus kannattaa rikkomista koskevan rangaistussäännöksen täydentämistä. Sähköiseen valvontaan liittyvät täsmennykset ovat välttämättömiä. Käytännössä tällaiset rikkomistilanteet liittyisivät siihen, kun vastaaja ei mene Riseen valvontalaitteen asentamista varten sovittuna tai määrättyinä aikana.

Lähestymiskiellon rikkomiseen liittyvien asioiden pitkä käsittelyaika heikentää kiellolla suojattavan henkilön oikeusturvaa ja lähestymiskiellon tehokkuutta. Ongelma johtuu pitkälti tuomioistuinten perusrahoituksen riittämättömyydestä ja tuomioistuinten resurssipulasta, mikä vaikuttaa kaikkien käsiteltävien juttujen viivästymiseen.

Ehdotus lähestymiskiellon rikkomista koskevan rikosasian kiireellisestä käsittelystä velvoittanee tuomioistuimen lisäksi myös poliisia ja syyttäjiä. Jos kiireellisyys alkaa vastaa tuomioistuimessa, säännöksen tarkoitus ei toteudu. Tuomioistuinmenettelyn osalta asian käsittelyaikaa ei ole säädetty ehdotuksessa riittävän täsmällisesti verrattuna esim. oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:n säännöksiin. Kiireellinen käsittely voi muodostua ongelmalliseksi myös muiden samaan asiakokonaisuuteen liittyvien rikosten näkökulmasta. Mikäli esitutkinnassa vastaajaa epäillään lukuisista rikoksista, joiden tutkinta kestää pitkään, johtaa se lähestymiskiellon rikkomista koskevan asian erottamiseen ja käsittelyyn muusta kokonaisuudesta erillisenä. Muutoin kiireellisyys ei toteudu. Toisaalta samaan tekokokonaisuuteen liittyvien asioiden käsittely yhdessä tuomioistuimessa on perusteltua. Asioiden erottaminen yksin kiireellisyysperusteen vuoksi toisistaan ei ole tarkoituksenmukaista.

Jatkovalmistelussa olisi syytä miettiä, onko ilmaisu kiireellisestä käsittelystä riittävän yksiselitteinen ja tarkka, vai pitäisikö ainakin perusteluissa ottaa kantaa siihen, mitä sillä tarkoitetaan ja mikä on sen suhde esimerkiksi edellisessä kappaleessa esitettyyn.

11. Ehdotuksen vaikutukset

Ehdotetuilla muutoksilla on merkittävää vaikutusta tuomioistuimissa vireillä olevien asioiden määrään. Muutosten toteuttaminen edellyttää tuomioistuinten riittävää perusrahoitusta. Taloudelliset vaikutukset tuomioistuinten osalta tulee voida ennen lain voimaantuloa laskea täsmällisemmin kuin työryhmän ehdotuksessa.

Ehdotetut muutokset koskien oikeudenkäyntimaksun poistamisesta, avustajan määräystä, väliaikaisen kiellon määräämisen helpottumista ja teknisesti valvottua lähestymiskielloa parantavat hakijan asemaa. Mikäli laki tulee mietinnön mukaisena voimaan, teknisesti valvottuja kieltoja varmaan tullaan määräämään, mutta arvoitus on, kuinka moni niistä toteutuu lähestymiskiellotuomion mukaisesti.

Kokonaisuuden kannalta tulisi myös harkita, tulisiko lähestymiskielloa koskeva laki uudistaa kokonaan vastaamaan paremmin nykyajan vaatimuksia.

12. Muuta

Lausunnon ovat valmistelleet kärjätuomarit Juha Parmio ja Tuuli Vänskä

Nuotto Antero
Pirkanmaan kärjäoikeus